

# Organiseret vold og dens konventioner

Nogle bemærkninger

*Vincent Gabrielsen*

Til Johan  
φιλίας χάριν

## I. Indledning

Et væsentligt træk ved antik krigsførelse er de talrige konventioner, som staterne skulle respektere såvel under som umiddelbart før og efter en væbnet konflikt. I særdeleshed byder vore kilder på rigelig dokumentation for en lang række regler, de stridende parter forventedes at overholde. Disse indbefattede dels de overordnede konventioner vedrørende en krigs indledning, forløb og afslutning (til hvilke de indgåede fredsftaler bør henregnes), dels særlige kampe- (ikke mindst hoplitkamp) protokoller samt adskillige mindre ritualer, mange af religiøs art. Dertil kommer aftaler af ren *ad hoc* karakter som f.ex. aftalen imellem parterne i den Lelantinske Krig om, at de skulle afstå fra brug af kasteskyts – en tidlig forløber for Genève-konventionen (Strabon 10.1.12 [448], jf. Archilochos fr. 3 West; Hdt. 5.99; Thuk. 1.15; krigen dateres til ca. 700 f. Kr. eller senere, i det 7. årh.). Det er i øvrigt på baggrund af disse regler at nogle forskere, efter min mening misvisende, undertiden anvender betegnelsen 'rituel krig'.

At en krig helst skulle begrundes med henvisning til en 'retfærdig årsag', og derved være en retfærdig krig (grækernes *dikaïos polemos* og romernes *bellum iustum*), hører vel egentligt også til konventionerne, uanset om hver af de involverede parter naturligvis påstod at have retfærdigheden netop på sin side: 'selv om nogen beslutter sig til at føre krig mod et folk, der har retfærdigheden på sin side, vil han aldrig indrømme det' (Platon, *Alkibiades* 109C). En vigtig konsekvens af dette næsten ufravigelige krav om, at handlingen skal være 'retfærdig' er, at årsagen (*casus belli*) eller årsagerne nødvendigvis må indsnævres til en eller flere konkrete og nogenlunde daterbare begivenheder, altså årsagerne til *en bestemt* krig, hvilket medfører, at det overordnede spørgsmål om årsagerne til krig i det hele taget pådrager sig mindre opmærksomhed (herom se Momigliano 1966). Imidlertid er hovedhensigten med den 'retfærdige årsag' grundlæggende den, at man søger at vinde bred tilslutning til projektet – internt såvel som eksternt, fra både mennesker og guder – ved implicit, omend utvetydigt, at hævde: *De andre star-*

*tede det!* I antikken ansås krig i sig selv for at være en grim men uundgåelig nødvendighed, 'alle menneskers fader og konge', ifølge Heraklit (fr. 53 H. Diels). Og som Herodot lader kong Krösus sige til perserkongen Kyros, 'ingen er så tåbelig at han vil foretrække krig frem for fred' (Hdt. 1.87.4). Hovedformålet med de fælles accepterede regler synes derfor at have været alles ønske om, så vidt muligt at begrænse krigens ødelæggende følger; frem for alt at minimere tabene af, hvad ethvert politisk fællesskab betragtede som sine dyrebareste besiddelser: dets medlemmers liv og ejendom samt selve fællesskabets kollektive anseelse og frihed. Konventioner er et træk, som antik og moderne krigsførelse har fælles.

I den græske oldtid eksisterede imidlertid en alment anerkendt og dybt rod-fæstet konvention, som står i fuldstændig modsætning til vores; nemlig den, der gav et individ eller grupper af individer retten til med vold at bemægtige sig personer og deres ejendom i forbindelse med privat udøvelse af repressalier. Det primære taktiske middel, som anvendtes dertil, var det uvarslede overfald, et raid. I vore kilder kaldes denne skik *sylân/sylê* eller mere sjældent *rhyasiaein/rhyasia agein*. I al korthed tillod denne skik *y*, en borger i staten *Y*, at søge kompensation for skade forvoldt af *x*, en borger fra staten *X*, gennem voldelig bemægtigelse af *x* selv og/eller hans ejendom eller sågar enhver af hans medborgere (*xI*) og/eller dennes ejendom. Det lyder kompliceret, og det var det også. Jeg skal her undlade at komme inde på alle de aspekter (juridiske, økonomiske, etc.), der knytter sig til denne problematik; det er næppe muligt på så begrænset plads, at give en udtømmende behandling af fænomenet ej heller en tilnærmelsesvis tilfredstillende præsentation af de talrige litterære og epigrafiske kilder til det. Jeg vil indskrænke min redegørelse til nogle bemærkninger omkring *sylê*-konventionens relation til to andre vigtige historiske foreteelser: den éne er krigsførelse, *polemos*; den anden er den (hovedsagligt) privatorganiserede plyndringsvirksomhed til lands og især til vands, som fortrinsvis udtrykkes med ordet *lêisteia* (*peirateia* er et senere og sjældent-brugt ord). Kronologisk vil jeg tillade mig at anlægge et *longue durée* syn, et der spænder fra de tidligst bevarede tekster på græsk til slutningen af hellenistisk tid.

## II

Et af de tidligste eksempler på anvendelsen af *sylê*-konventionen er at finde i Nestors fortælling om en af sine ungdomsbedrifter hjemme i Pylos (fortalt i Homers *Iliade* 11.670-761). Sammen med en bande pyliere foretog Nestor et voldeligt overfald på epeierne (pyliernes nabofolk, som beboede Elis og Bouprasion), dræbte ejeren af en større landejendom, skræmte hans karle (*laoi agroiôtai*) væk og vendte hjem med en betragtelig mængde bytte (*lêida pollên*): 'Femti drifter af får og af køer lige så mange,/ femti stier af svin og femti hjerde af geder,/ hundred og

femti heste med blonde, flagrende manker,/ hopper alle til hobe og mange med føl under yver/ [...] og desuden hyrderne til dem' (*Il.* 11.678-681, 697 i O. Steen Dues overs.). Nestor begrundede denne voldelige bemægtigelse af fremmed ejendom med at henvise til en 'retfærdig årsag'. Epeierne, fortæller han, havde gennem adskillige plyndringstogter i Pylos frastjålet ejendom tilhørende pyliere; desforuden havde epeiernes konge Augeias lagt beslag på de væddeløbsheste som sammen med et firspand var blevet sendt til epeiernes lege af Neleus personligt, pyliernes hersker og Nestors fader. Derfor anlagde pylierne det syn, at epeierne – dvs. hele deres politiske fællesskab – stod i 'gæld' (*chreios*) til mange pyliere. Følgelig fordeltes det bytte, som Nestors bande bragte med hjem, iblandt alle de pyliere der havde lidt tab på grund af epeiernes overfald. Men affæren fik et alvorligt efterspil. Få dage efter Nestors raid retalierede epeierne ved med fuld styrke at invadere pyliernes territorium, hvorpå pylierne reagerede ved at sætte deres samlede hær ind for at fordrive angriberen; fra da af udviklede konflikten sig til en krig (*polemos*) i fuld skala.

Tre forhold skal bemærkes i denne forbindelse. For det første var Nestors ekspedition i virkeligheden en 'inkasso forretning', udført med hjemmel i en bestemt konvention; og det er præcis denne omstændighed, der tillod handlingens udøvere at omtale deres bytte (hvilket vel at mærke indledningsvis betegnes med det mere generelle *lês*) med den specielle term *rhysia* (11.674) – et ord, der som allerede nævnt er synonymt med *sylê*. For det andet er det just Nestors fortælling og den heri anvendte terminologi, der på én og samme tid forsyner pylierne med en 'retfærdig årsag' og kundgør, at *de andre startede det!* Havde der imidlertid eksisteret en epeisk version af sagen, ville den sandsynligvis have fremført den stik modsatte påstand: nemlig at pyliernes overfald var en ren profitmotiveret og aggressiv plyndringshandling, hvorimod epeiernes invasion var en fuldt berettiget gengældelses- og kompensationsakt. Da udøvelsen af *rhysial sylê*-sædvanen helt hvilede på et subjektivt grundlag – frem for på sanktionering hentet fra en overordnet, 'inter-statslig' domsinstans – var der rigeligt med frit spillerum til at konstruere *både* 'slynglen' (den 'gemene plyndringsmand') og den retskafne udøver af vold. Dermed er ikke sagt, at der ikke fandtes slyngler og ofre; blot at det (især for os) oftest er umådeligt svært at fastslå, hvem der var hvad. Som vi skal se nedenfor fik dette forhold alvorlige følger, særligt for relationerne mellem staterne.

For det tredje er det ganske meningsløst at spørge, om Nestors raid var et privat eller et offentligt foretagende (og det samme gælder i øvrigt Fabiernes ekspedition mod den etruskiske by Veji i 475 f.Kr.: Livius 2.48.7-49.4). Den var naturligvis begge dele, og det er der flere grunde til. Den éne er, at en klar adskillelse mellem de to sfære ('privat' og 'offentlig') begynder først at tage form ved over-

gangen fra arkaisk til klassisk tid, og da kun i *nogle* bystater. Den anden er, at voldelig bemægtigelse af ejendom – både den, der som Nestors var forsynet med en 'retfærdig årsag' og den, der ansås for at have personlig berigelse som sit eneste motiv – var privatorganiseret handling der kunne have 'offentlige' konsekvenser; et eventuelt krigsudbrud er den største men ikke den eneste af disse konsekvenser. På et tidspunkt i det 4. årh. f. Kr. rejste embedsmænd fra bystaten Kyrene rundt i Hellas og især på Peloponnes for at afvikle gæld, der var stiftet af nogle enkelte af deres medborgere, men som udsatte *alle* kyrenske borgere og deres ejendom for *sylê* (indskrift publiceret af G. Pugliese Carratelli i *ASAA* 39-40 [1961-62] 273-280, og kommenteret af Y. Garlan i *BCH* 89 [1965] 338-39). Lignende foranstaltninger tog kong Nikokles af Cypern omtrent på samme tid for at sikre sine undersåtters frie bevægelse, især i forbindelse med søhandel (Isokrates 3 *Nikokles*, 33). Tidligere i det samme århundrede – læser man i en attisk retstale – måtte athenerne konstant udsende gessanter til adskillige bystater med officielle undskyldninger for plyndringer foretaget privat af individer, som kommanderede offentligt-ejede athenske krigsskibe ([Demosthenes] 51.13). I 220 f. Kr. proklamerede den kretensiske bystat Knossos officielt repressalier imod rhodierne (*rhysia katêggeilan tois Rhodiois*) med henvisning til uret, som disse angiveligt havde begået (Polybios 4.53.2). Den mest fremtrædende offentlige foranstaltning på dette område repræsenteres imidlertid af den inter-statslige *asylia*-institution, dvs. en stats tildeling af 'immunitet over for repressalier' til en anden stat eller til en helligdom (E. Schlesinger, *Die griechische Asylie*, Giessen 1933; K. Rigsby, *Asyilia. Territorial Inviolability in the Hellenistic Period*, Berkeley 1996). En yderligere grund er endelig, at profit-motiveret voldelig bemægtigelse af personer og ejendom (*lêisteia*) i bemærkelsesværdigt lang tid forblev et erhverv, der ikke alene billigedes af mange stater, men også hyppigt udøvedes af højtrangerende medlemmer af samme stater.

Sidstnævnte forhold berøres af Thukydid i en berømt passage, hvori opfattelsen af en vis kontinuitet sættes i relief ved at lade beskrivelsen af tilstandene i fortiden blive efterfulgt af en skildring af situationen 'i dag', dvs. i 2. halvdel af det 5. årh.:

"I gamle dage var det sådant, at både hellenerne og de barbarer, der beboede fastlandet (i Lilleasien) tæt ved havet, praktiserede *lêisteia* under ledelse af de mest mægtige mænd, hvis motiv var deres egen private vinding og det underhold, de derved kunne yde til deres fattige undergivne [...], og ved at plyndre bosættelser tjente de til udkommet ad denne vej. På denne tid ansås en sådan profession slet ikke for uhæderlig. Tværtimod blev den anset for at være temmelig ærefuld. Den samme indstilling kan i dag iagttages hos nogle af indbyggerne på det græske fastland, blandt hvem vellykket *lêisteia* anses for at være noget, man kan være stolt af

[...], og det er stadigvæk sådan den dag i dag, at man i store dele af Hellas bliver ved med at følge denne gamle levemåde, de ozoliske lokriere, for eksempel, og aitolierne og alle de folk, der lever på denne del af fastlandet” (Thuk. 1.5.1-3).

Iblandt de fortidige eksempler, Thukydid må have haft i tankerne, er uden tvivl de, der omtales af Homer (o. slutningen af det 8. årh.). Netop ankommet til Pylos bliver Telemachos og hans følge hilst af Nestor med det famøse spørgsmål: ’Sig mig da hvem I er! Hvorfra er I rejst over vandet?/ Er I på handlende færd? Eller står I til søs for at drive/ sørøveri’ (sidstnævnte ord er en oversættelse af græsk *lêistêres*: *Odysseen* 3.71-74 = 9.252-255 = *Hymnen til Apollon* 452-55). En ihærdig udøver af professionen er naturligvis Odysseus selv. Idet han giver sig ud for at være en kretenser, fortæller han stolt om sin heltedåd: ’Men jeg led ikke bondearbejde/ eller ved fredeligt slid at sørge for børnenes opvækst./ Hele min lyst var skibe med hurtigsvingende årer,/ krigerisk færd og polerede spyd og syngende pile,/ dødsforvoldende våben som ellers er menneskers rædsel./ Det var min fryd. [...] Inden Achaiernes sønner drog ud for at kæmpe ved Troja,/ havde jeg ni gange ført en flåde med væbnede krigsfolk/ ud imod fremmede folk og taget en hel masse bytte/ hvoraf jeg forlods tog min part og erhvervede mere/ når vi trak lod. Og mit hus blev rigt, og jeg vandt efterhånden magt og ærefrygt blandt de stolte kretsenes slægter.’ (*Od.* 14.222-234 i O. Steen Dues overs.). Lignende bedrifter udførte Odysseus’ slægt i Ægypten, hvor ’I deres overmod greb mine folk til vold med det samme,/ hærgede straks Ægypternes jord og dejlige marker,/ bortførte kvinder og børn og ihjælslog karle og mandfolk’ (*Od.* 17.424-33). Her står vi overfor den vaskeægte plyndringsmand (*lêistês*).

Hans historiske efterfølgere er talrige; her skal jeg nøjes med at nævne få af dem. Herodot (2.152) fortæller om visse grupper af jonere og karere, som o. 664 f. Kr. sejlede rundt med det formål at plyndre (*kata lêiên*) – og som efter deres ankomst til Ægypten blev hvervet af Psammetichos. Aeakes, herskeren på Samos (og muligvis fader til tyrannen Polykrates), dedicerede til Hera o. 500 f. Kr. en del af udbyttet af sine plyndringstogter (ML 16; se også Hdt. 1.70). Senere, i det 5. årh., foretog oprørere fra Samos et overfald på den ressourcerige ø Sifnos (Hdt. 3.57-58). Også tyrannen Histiaios fra Milet udmærkede sig i samme retning: efter at være blevet fordrevet fra hjemlandet (i 494), samlede han skibe og mandskab fra Chios og Mytilene, ved hjælp af hvilke han plynderede både handelskibe og byer (Hdt. 6.5, 28). Fokaieren Dionysios, den berømte flådekommandant i det joniske oprør, drog efter slaget ved Lade (494) med tre skibe til Sicilien, hvorfra han opererede som fuldtids *lêistês* – dog udviste han etniske præferencer ved at undlade at plyndre grækere (Hdt. 6.17). Selv det arkaiske Athen billigede professionen: lovgivningen på Solons tid synes at have anerkendt legaliteten af sammenlutninger dannet af personer, ’der drager til søs med det formål at plyndre (*leia*)’

(*Digesta* 47.22.4). Miltiades' raid på Paros kort efter Marathon fremstilles af Herodot (6.132) som en blanding af personlig hævnakt og statsponsoreret plyndringsvirksomhed. Selv om *lêisteia* mange steder var rodfæstet i samfundsstrukturen, var holdningen til den (navnlig hos de potentielle ofre) imidlertid ikke entydigt billigende. Den frygt og magteløshed, en befolkning kunne føle, kommer til udtryk i en indskrift offentliggjort o. 470 f. Kr. af bystaten Teos: deri udsagde byens borgere en kollektiv forbandelse over alle de, blandt deres embedsmænd, som praktiserede *lêisteia* (ML 30); faren for, at de alle som én ville blive ramt af repressalier (*sylê*) må have været betydeligt større, når udførerne af berigelses-overfald samtidigt beklædte offentligt embed. Funktionelt er de tre aktiviteter (*sylê*, *polemos* og *lêisteia*) altså tæt forbundet til hinanden.

### III

Et yderligere fælles træk er, at deres udøvere rent faktisk er producenter af vold der – såfremt den udføres med succes – resulterer i materiel vinding, 'bytte'. Ifølge Aristoteles er *lêisteia* (som han sidestiller med jagt og fiskeri) en underkategori af krigsførelse, som selv er 'en naturlig berigelses beskæftigelse', *ktêtikê technê* (*Politica* 1256a36-b27); en lignende tanke udtrykker Platon (*Leges* 7.822E-823D). Vold skaffede profit. Det gælder for såvel den privat-udøvede *sylê* som for krigsførelse, at den medfølgende erhvervelse af rigdom anses for at være en ganske normal og retfærdiggjort handling. Xenofon, f.ex., betragtede dette som en tidløs og universelt anerkendt konvention:

"For det er en evigt gældende lov (*aidios nomos*) blandt alle mennesker, at når en by er blevet erobret som følge af krig, så tilhører både dens indbyggere og deres ejendom erobreren" (Xen. *Cyropaedia* 7.4.73).

'Krigsbytte' er det særlige ord, der signalerer, at udbyttet af storstilet og organiseret tyveri (herunder, at man frarøver andre mennesker deres frihed) er retfærdiggjort af den specifikke måde, dette udbytte er blevet bemægtiget på – og følgelig at der slet ikke er tale om tyveri. Et interessant faktum er, at ét og samme ord, *lêia* ('bytte'), almindeligvis bruges i flæng i vore kilder om det materielle udbytte, som høstes af alle tre slags voldsproducenter. Det er derfor slående at konstatere, at 'krigens frugter' sjældent – om overhovedet – optræder som 'retfærdige' årsager til krig, og dette på trods af, at 'bytte' er det begreb, der forener to af krigsførelsens mest centrale ingredienser, velstand og magt; Platons generaliserende udsagn om, at 'alle krige udkæmpes med henblik på bemægtigelse af velstand' (*Phaedrus* 66C), er mig bekendt en af de få undtagelser. En forklaring på denne ejendommelighed skal muligvis søges i en anden – og efter min mening – signifikant omstændighed.

Nemlig den, at de tre slags voldsproducenter allerede i den verden som skildres i de Homeriske digte var blevet adskilt fra hinanden og indplaceret i separa-

te afdelinger. For medens den private, berigelses-motiverede voldsproducent fortsat bar et navn, der direkte associerede ham til sin metier ('bytte-jæger', 'plyndringsmand': *lêistês*), havde hans to fæller fuldstændigt rystet en sådan association af sig. Den éne var blevet til den legitime udøver af repressalier (*sylêl rhyisia*). Den anden var blevet til 'kriger', 'soldat' eller sågar den kollektive betegnelse 'hæren' (*stratia, strateuma*), allesammen navne der nu signalerede forestillingen om, at personlige interesser havde vejet pladsen for samfundsfællesskabets målsætninger og interesser. Følgelig søgte fællesskabet typisk at begrunde aktiveringen af sit krigspotentiale i nødvendigheden af (a) at rette op på en uretfærdighed begået enten imod fællesskabet selv eller imod en værdifuld allieret; eller (b) at forsvare og bevare sin frihed og stolthed; eller (c) at indgyde respekt hos rivaler og om nødvendigt at bremse disses magt-forøgelse; eller (d) at straffe helligbrøde begået mod en helligdom; eller igen (e) at reagere imod et alvorligt traktatbrud. Uanset om disse – utvivlsomt ædle – motiver i vore kilder bliver klassificeret under *aitiai* eller *profaseis* (de stadigt vanskeligt forståelige krigsårsagskategorier, som Thukydid har indført: Thuk. 1.23.5-6), rummer de en kraftig fornægtelse af profit-motivet. Ikke desto mindre er det en kendsgerning, at det materielle udbytte (specielt betegnet *lafyron*) udgjorde et yderst centralt og kontinuerligt anliggende også for denne voldsproducent; staternes omhyggelige kontrol med det vundne krigsbytte, herunder især byttets konvertering til cash ved brug af specielt udpegede 'krigsbytte-sælgere' (*lafyropôlai*), er tilstrækkeligt bevis herpå; den allerstørste profit bestod selvfølgelig i erobrede territorier og deres befolkninger. Krigens gevinst tilhørte staten, hvad enten denne så blev styret af forskellige slags borgerforsamlinger (demokratier såvel som oligarkier) eller af en monark.

Det ser således ud til, at det, der i bund og grund adskilte de tre voldsproducenter fra hinanden, var det herskende syn på forholdet mellem (a) organiseret voldsanvendelse og (b) berigelse; ifølge dette syn var plyndringsmanden (*lêistês*) éne om både formelt og reelt at have berigelse som formål med sin virksomhed, og dette synes at have været hovedårsagen til, at han gradvis blev udstødt eller marginaliseret af statssamfundet, som endte med at erklære ham for lovløs. Det 'herskende syn' antyder imidlertid, at nogle så anderledes på sagen.

#### IV

Omkring midten af det 5. årh. havde staterne uigenkaldeligt delt sig i to lejre. På den éne side stod de, som anså *lêisteia* for at være økonomisk destruktiv, juridisk utilstedelig og moralsk nederdrægtig – ja, ligefrem de kulturelt tilbagestående folks kendetegn, uanset om det drejede sig om befolkninger der fysisk var situeret udenfor eller i periferien af den græske verden, som f.ex. tyrhenerne (i Italien) og beboerne ved Sortehavets østkyst kaldet Achaiói og Heniochoi (om disse sidste se

Aristoteles, *Politica* 1338b20-25, samt Strabon 11.1.12 [495-96]), eller om hellenerne nærmere civilisationens centrum, f.ex. aitolierne, de ozoliske lokriere og andre. På den anden side stod så de stater, som anså *léisteia* for at være en fuldstændigt legitim aktivitet; det er navnlig sidstnævnte, der ifølge Thukydid (i passagen citeret ovenfor) havde modstået en gennemgribende reformering af deres politiske og sociale struktur og således vedblivende fulgte 'den gamle levemåde', et forhold han finder gør sig gældende i store dele af Hellas.

Hér er det overordentligt vigtigt – nødvendigvis kortfattet – at pege på den hovedfaktor, der betingede denne skarpe deling. I stater af førstnævnte type var al organiseret voldsanvendelse blevet afprivatiseret og gjort til et statsligt monopol. Derved opfyldte disse et af Max Webers væsentligste definitions-kriterier for en 'stat' – Athen og Sparta i klassisk tid samt de store hellenistiske riger er nogle af de mest fremtrædende eksempler på denne type stat; den vanlige, tætte affinitet mellem begreberne 'krig' og 'stat' skyldes netop den omstændighed, at 'krig' var – og fortsat er – forbeholdt den statslige voldsvirksomhed. Den anden type stat derimod kendetegnedes ved et *oligopolistisk* – snarere end et *monopolistisk* – system, der juridisk (og moralsk) tillod private individer at ernære sig ved brug af vold og dermed også at besidde de midler, der var påkrævet til deres særlige næringsvej. Den private voldsudøver udviste ringe respekt for de mest basale konventioner der afgrænsede væbnet konflikt i rum, tid og personel, og havde for vane at slå til vilkårligt, hvor som helst og når som helst; heraf følger selve den begrebsmæssige adskillelse af hans særegne *modus operandi* – et 'raid' – fra 'krig'. I tiden efter Alexander den Store blev barrieren mellem disse to typer stater uoverstigelig.

Hvor uoverstigelig fremgår af en episode som involverer et af de folk, der anerkendte legitimiteten af privat plyndringsvirksomhed, illyrierne. I 230 f. Kr. modtog den illyriske dronning Teuta et romersk gesandtskab som medbragte en officiel klage over hendes undersåtters gentagne overfald på italiske handelsskibe (Polyb. 2.4.7-5.2; 2.8.1-13). Dronningens svar gengives af Polybios (2.8.8) som følger: 'Hvad angår private handlinger er det ikke sædvane hos de illyriske herskere at hindre deres undersætter i at forøge deres formue ved brug af havet' – altså illyrierne nægtede at afprivatisere 'plyndringsindustrien' og gøre den til statens prærogativ. For romerne var Teutas udtalelse ligeså uforskammet som den var juridisk uacceptabel, hvorfor de reagerede prompte med en krigserklæring: den Første Illyriske krig. Dronningens udtalelse ville imidlertid have været helt forståelig ikke mindst for aitolierne, et andet folk som holdt fast på den samme sædvane som illyrierne. Og de gjorde det så standhaftigt, at en anmodning fra stormagterne i 198/7 f. Kr. om at afskaffe den blev imødekommet med det svar, at de 'hellere ville fjerne selve Aitolien fra Aitolien end netop denne sædvane'. Polybios (18.4.8) beskriver aitoliernes sædvane



(*nomos*) ved at bruge et kvasi-teknisk udtryk, 'at tage bytte fra bytte' (*agein lafyron apo lafyrou*). Straks derefter lader han en af aitoliernes mest indædte fjender på det tidspunkt, den makedonske konge Filip V, forklare udtrykkets betydning over for den romerske feltherre Flamininus ved at give hvad der i enhver henseende er en skamløst fordrejet udlægning af en i virkeligheden ganske velkendt praksis: nemlig den, at nogle stater traditionsmæssigt forsynede deres egne borgere og andre med en permanent tilladelse til at udplyndre praktisk talt alle, inklusive plyndringsmanden selv. Endnu et folk, der i hellenistisk tid var berømt og berygtet for ihærdigt at praktisere denne skik (og som derfor af vore kilder tildeles den tvivlsomme ære at være blandt de mest frygtindgydende sørøvere), er kretenserne. De fleste, hvis ikke alle, kretensiske bystater bevilgede officielt alle der anløb deres havne – udover deres egne borgere – 'retten til voldelig bemægtigelse' (*lafyron apodedotai tois katapleousin*: *SIG<sup>3</sup>* 535.13). Barrieren mellem den monopolistiske og den oligopolitiske type stater var ikke blot blevet uoverstigelig, men medførte tillige en række yderst intrikate konsekvenser.

Allerførst skal nævnes et taktisk træk, som hyppigt brugtes af de stater, der tillod individer at bemægtige sig rigdom ved vold: ivrige efter at forvisse omverdenen og især deres ideologiske modstandere om, at en sådan voldsanvendelse var begrundet i en 'retfærdig årsag' og intet havde med gemen plyndringsvirksomhed mod sagesløse (*léisteia*) at gøre, tenderede disse stater at kalde deres borgeres overfald for 'legitime repressalier', *sylêl rhyisia*. På denne måde ønskede de at gardere sig både mod almen fordømmelse og mod eventuelle gengældelsesaktioner fra de berørte samfund. Men samtidig åbnede de op for muligheden for at høste diplomatiske gevinster, eftersom den eneste måde, hvorpå et samfund kunne undgå at blive ramt af *sylê* var officielt at modtage *asylia* (dvs. 'immunitet over for repressalier') fra *sylê*-udøverens regering. Gennem tildeling af *asylia*-privilegiet til adskillige stater kunne kretenserne, aitolierne og andre ligesindede således – som en gavmild gestus for diplomatisk velvilje – tilbyde potentielle ofre beskyttelse mod den vold, de selv producerede. I begyndelsen af det 2. årh., f.ex., begunstigede de fleste kretensiske bystater Teos med dette privilegium (Rigsby, *op.cit.* 136-161). Samme slags venligsindede begunstigeelse udvist i det 3. og 2. årh. af aitolierne over for bl.a. Athen (*SV* III: 470.10), bystaterne på Keos (*ibid.* 508.1-5), Chios (*ISE* II: 78.6-7) og Mytilene (*IG* IX 1<sup>2</sup> 1, 189.1-6) eller sågar over for en bestemt professions udøvere, nemlig de omrejsende skuespillere ('Dionysos' *technitai*) fra Athen og andre steder (*SIG<sup>3</sup>* 399, 507). Talrige andre eksempler bevidner, at den statssponsorerede – omend privatorganiserede – vold havde sat sit tydelige præg på det diplomatiske samkvem mellem staterne. Imidlertid demonstrerer de også, hvor let det var for enhver at skaffe sig en 'retfærdig årsag' ved at maskere berigelsesvold som legitim praktisering af *sylê*-konventionen.

Lejlighedsvis indgik den oligopolistiske type stater dog i tre andre former for *ad hoc* konventioner, som hver især for øvrigt afslører disse staters sande og særegne forhold til organiseret vold. Den ene form bestod i en formel beslutning om – efter behørig anmodning herom fra en bestemt bystat – at den alment gældende, permanente tilladelse til privatpraktiseret 'voldelig bemægtigelse' ikke skulle gælde ansøger-bystaten; det tekniske udtryk, som anvendtes i denne forbindelse er *arsis lafyrou* (dvs. 'ophævelse' af tilladelsen): I første halvdel af det 3. årh. rettede Athen en sådan anmodning til hver enkelt af de kretensiske bystater; dette skridt blev taget efter at Athen havde været offer for et katastrofalt overfald ledet af den aitoliske 'ærke-sørøver' Boukris, som brugte Kreta både som operationsbase og som marked for fangsten (mennesker såvel som gods) fra sine ekspeditioner (*SIG*<sup>3</sup> 535.13-15). Den anden form bestod af bilaterale aftaler, hvorved to bystater forpligtigede sig til at afstå fra at *pågribe* hinandens borgere og disses formue; et tidligt eksempel herpå, fra ca. 450 f.Kr., er aftalen mellem de lokriske bystater Oiantheia og Chaleion (Tod I: 34); fra hellenistisk tid kendes aftalerne mellem Delphi og Pellana i Achaien (B. Haussoulier, *Traité entre Delphes et Pellana*, Paris 1917) og mellem Milet og Phaistos (*Milet* 140c.55-59). Endelig udgjorde den tredje form udveksling af løfter om ikke at *købe* hinandens borgere, når disse blev udbudt til salg på slavemarkedet af deres tilfangetagere; mest bemærkelsesværdig i denne forbindelse er aftalen mellem Milet og tre grupper kretensiske bystater, hver gruppe bestående af en ledende (*hegemon*) stat og dens allierede: alene Knossos' allierede tæller 19 bystater (*SV* III: 482). Ganske vist bidrog alle disse foranstaltninger til fremme af inter-statslige relationer, idet de var velegnede til at skabe, eller i det mindste demonstrere, politisk goodwill. Alligevel, jo mere deres antal og art forøgedes, desto mere understregedes det faktum, at det, nogle stater betragtede som en ekseptionel koncession, just var, hvad andre vedholdende anså for at være en universel gældende konvention.

En yderligere konsekvens af staternes deling i to lejre, samt af det faktum at *lêistes* og *lêisteia* havde udviklet sig til pejorative betegnelser, var, at der skabtes rig mulighed for uden større besvær, at konstruere ens fjende som en inhuman, løsløs og ugudelig slyngel. De bevarede tilfælde af forsmædeligt og forsætligt misbrug af de pågældende ord kan behandles her kort, skønt listen over eksemplerne på politisk mudderkastning rettet imod prominente modstandere er temmelig lang. I det 4. årh. anklagede athenerne og den makedonske konge Filip II hinanden for at være sørøvere, *lêistai* (Dem. 10.34; [Dem.] 12.2, 5; 7.14-15). Smædekampagnerne fortsatte i hellenistisk tid med endnu større kraft. Ved slutningen af det 3. årh. blev anklagen rettet mod Filip V af Makedonien, som påstodes at have hvervet ærke-sørøveren Dikaiarchos fra Aitolien til at gøre det beskidte arbejde i Ægæerhavet for ham (Polybios 18.54; Diodoros 28.1). Den spartanske konge

Nabis siges ikke alene at have overfyldt Peloponnes med sine plyndringsmænd, med hvem han delte byttet fra overfaldene, men også at have samarbejdet med kretenserne i udførelse af sørøveri (Polyb. 13.6-8, især 8.1; Livius 34.32.17-20). De ellers kyndige aitoliske feltherrer Dorimachos og Skopas – aktive på Peloponnes sidst i 200-tallet – siges at være blevet drevet af deres umættelige begær efter bytte; specielt Dorimachos var ifølge Polybios (4.3.5) selve legemliggørelsen af 'aitoliernes voldelige og grådige natur', et folk af plyndringsmænd, der notorisk førte uerklæret krig (4.16.4). Fra anden halvdel af det 2. årh. er det et andet folk, kilikierne, der af vores sensationsprægede kilder (Appian, Dio og Plutark) fremstilles som de mest frygtindgydende slyngler i det østlige Middelhav – og som hovedmænd bag slavehandelen på Delos efter 145 f. Kr. (Strabon 14.5.2 [668]); kilikiernes image blev ikke bedre af, at de fra 88 f. Kr. angiveligt skulle have ydet militær støtte til den eneste hersker, som for alvor vovede at udfordre romernes herredømme, Mithridat VI af Pontus (Appian, *Mithridateios* 62-63, 92, 119). Ja, for Cicero var selve Marcus Antonius ikke andet end en gemen sørøver (*Epistulae ad familiares* 10.5; 10.6; 12.12), medens Cæsar uden tøven stemplede samtlige sine modstandere under Borgerkrigen som pirater (*Bellum Civile* 3.110).

Deres ondskabsfulde karakter til trods, var sådanne beskyldninger en del af det hæderkronede politiske sværtnings ritual. Da anklagerne sædvanligvis blev fremsat af hver af de krigende parter, havde de som et af deres hovedformål at demonstrere modpartens mangel på en 'retfærdig årsag' og følgelig forsikre omverdenen om, at *han startede det!* I en lang række tilfælde var disse beskyldninger naturligvis det pure opspind. Men i andre tilfælde er sagen mere kompliceret end som så. For generelt fremgår det, at sidstnævnte tilfælde vedrører stater (eller deres ledere), som (a) forfulgte politiske målsætninger der trodsede den eksisterende hegemonielle orden, (b) ofte med krigskasser der på grund af underudviklede fiskale mekanismer var så utilstrækkeligt forsynet med penge, at man var nødt til at benytte sig af ukonventionelle taktiske midler – plyndringsoverfald – for at finansiere krigsoperationerne; det er i særdeleshed denne omstændighed, der endnu mere kom til at sløre den flydende grænse, som adskilte voldsanvendelse som et berigelsesmiddel (*lêisteia*) fra voldsanvendelse som et middel til sikring eller fremme af 'national'-politiske interesser (*polemos*). For den monopolistiske type stat, der typisk selv rådede over et robust fiskalt system, bød denne form for krigsførelse ikke desto mindre på endnu et håndgribeligt bevis på slyngel-staternes manglende respekt for konventioner.

Men det er ikke mindst her, at de monopolistiske staters hykleriske holdning bliver åbenbar. For det viser sig, at de ofte benyttede sig af præcis den samme form for voldsanvendelse som de fordømte som illegitim. Adskillige gange under den Peloponnesiske Krig udstedte både Athen og Sparta tilladelse (dvs. frit lejde) til

alle, der ønskede det, til at foretage maritime plyndringer af fjenden – og det måtte have været relativt frit for enhver at fortolke 'fjenden' i denne forbindelse. Senere (i 219 f.Kr.) udstedte achaierne lignende tilladelse (*lafyron epekêryxan*) som gjaldt imod aitolierne, og spartanerne som gjaldt imod achaierne (Polybios 4.26.7, 36.6). Dertil kommer, at næsten alle 'respektable' stater i såvel klassisk som hellenistisk tid benyttede sig af sørøvernes evner og effektive fartøjer ved i stor stil at rekruttere dem til deres flåder. Faktisk blev ærke-piraten som gjorde tjeneste under kongerne en prominent skikkelse i den hellenistiske tids flåde-operationer. Demetrios Poliorketes anvendte *lêistai* i store tal under sin belejring af Rhodos i 305-304 f.Kr.; Antigonos Gonatas allierede sig med pirat-lederen Ameinias fra Fokis; Demetrios II rekrutterede illyrieren Demetrios af Faros, medens Antigonos Dason hyrede en anden illyrier, Agron; efter at have tjent Filip V, blev aitolieren Dikaiarchos hvervet af det ptolemæiske kongehus; en vis Nikandros gjorde tjeneste i den seleukidiske konge Antiochos III's flåde; og så videre. Disse og yderligere eksempler illustrerer den til tider tætte forbindelse mellem *lêistai* og lejesoldater.

Sidst men ikke mindst skal nævnes, at stormagter af monopolistisk tilsnit ikke sjældent foretog massive og vilkårlige plyndringsoverfald mod sagesløse byer og derved overtrådte de konventioner, de selv så nidkært vogtede over. Et eksempel herpå vil være tilstrækkeligt: under ekspeditionen til Sicilien i 415 f. Kr. udførte den glørværdige athenske flåde pludseligt et raid på den ganske uskyldige by Hykkara i Syditalien og tog samtlige dens indbyggere som slaver; kort efter blev disse solgt for 120 talenter af armadaens admiral Nikias, som anvendte beløbet til at finansiere den kostbare ekspedition (Thuk. 6.62.3). Det er denne slags tilfælde, som sætter spørgsmålstegn ved den vanlige forestilling om – i såvel antikken som i moderne tid – at der er fuldstændig korrespondance mellem legitim og etisk korrekt adfærd på den éne side og statens væsen på den anden side. En vis skepsis over for denne forestilling er allerede at finde i overleveringen af kirkefaderlig visdom: 'For hvad er stater, om ikke store bandit-bander, og hvad er bandit-bander, om ikke små stater?' (Sct. Augustin, *De civitate Dei* 4.4). Under alle omstændigheder: det ville have været en ringe trøst for indbyggerne i den syditaliske by Hykkara at erfare, at deres ulykkelige skæbne netop skyldtes vold udøvet af en respektabel flådemagt og ikke af en flok gemene *lêistai*.

### Bibliografisk Note

Gode, generelle værker om antik/græsk krigsførelse er Yvon Garlan, *War in the Ancient World: A Social History*, New York 1975, og W. Kendrick Pritchett, *The Greek State at War*, bd. 1-5, Berkeley 1971-1991. De juridiske aspekter af *sylê* behandles af B. Bravo, 'Sulâm: Représailles et justice privée contre des étrangers dans les cités grecques', *Annali della Scuola Normale Super-*

*riore di Pisa* 3. serie, bd. 10 (1980) 675-987, Ph. Gauthier, *Symbola: les étrangers et la justice dans les cités grecques*, Nancy 1972, og Pritchett i det ovenfor citerede værk bd. 5. En opdateret redegørelse af pirateri (*lêsteia*) i antikken gives af Ph. de Souza, *Piracy in the Graeco-Roman world*, Cambridge 1999. En grundlæggende afhandling om krigsårsager hos de antikke historikere er Arnaldo Momiglianos 'Some Observations on the Causes of War in Ancient Historiography', i sammes *Studies in Historiography*, London 1966, pp. 112-126. Krigskonventionerne er kortfattet behandlet i Y. Garlans værk og i J. Ober, 'The Rule of War in Classical Greece' i sammes *The Athenian Revolution: Essays on Ancient Greek Democracy and Political Theory*, Princeton 1996, pp. 53-71.

Jeg har anvendt følgende forkortelser:

IG = *Inscriptiones Graecae*

ISE = L. Moretti, *Iscrizioni storiche ellenistiche*, bd.1-2. Firenze 1967, 1975.

Milet = Th. Wiegand, *Milet: Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen seit dem Jahr 1899*, bd. 1-3. Berlin 1906-1929.

ML = R. Meiggs & D. Lewis, *A Selection of Greek Historical Inscriptions to the End of the Fifth Century B.C.*, 2. udg. Oxford 1988.

SV = H.H. Schmitt, *Die Staatsverträge des Altertums*, bd. 3: *Die Verträge der griechisch-römischen Welt von 338 bis 200 v. Chr.* München 1969.

SIG<sup>3</sup> = W. Dittenberger, *Sylloge Inscriptionum Graecarum*, 3. udg., bd. 1-4, Leipzig 1915-1924.

Tod = M.N. Tod, *A Selection of Greek Historical Inscriptions to the End of the Fifth Century B.C.* Oxford 1933.